

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ Α΄

Παρανομία

Παρασκευή

21 Απριλίου 1967

ώρα δύο τό πρωί

Κλεισμένος στό γραφείο τοῦ σπιτιοῦ μου. Ἐτοιμάζω τή Δεύτερη Ἑβδομάδα Ἐντεχνης Λαϊκῆς Μουσικῆς στόν Λυκαβηττό. Τηλεφωνήθηκα μέ τούς συνθέτες Χρήστου, Ξαρχάκο, Λοῖζο καί Λεοντῆ. Σκοπός μου, νά παρουσιάσω ἔργα μετασυμφωνικῆς μουσικῆς.

ώρα τρεῖς τό πρωί

Μόλις πλάγιασα. Χτυπάει τό τηλέφωνο. Μιά φίλη, ἡ Μαρία Μποστάντζόγλου, μοῦ λέει:

«Ὁ Ρένος Ἀποστολίδης μέ πληροφόρησε ὅτι στήν πλατεία Συντάγματος υπάρχουν τάνκς. Εἶναι βέβαιος ὅτι πρόκειται γιά στρατιωτικό πραξικόπημα».

Γιά νά ἐπαληθεύσω τήν πληροφορία, τηλεφωνῶ στά γραφεῖα τοῦ κόμματος, καθώς καί σέ σπίτια γνωστῶν ἡγετῶν.

Οἱ γραμμές εἶναι κομμένες.

Ξυπνῶ τή Μυρτώ. Εἶναι ἤρεμη. Μοῦ λέει:

«Ντύσου γρήγορα. Ἐγώ θά κάψω τά χαρτιά».

Τή ρωτῶ:

«Πρέπει νά ξυπνήσουμε τά παιδιά;».

«Καλύτερα ὄχι· θά τοὺς κάνει κακό».

Πρὶν φύγω, μπαίνω στήν κάμαρά τους. Πότε θά τά ξαναδῶ;

Στήν πόρτα ένα τελευταίο φιλί στή Μυρτώ, καί χώνομαι μέσ στή νύχτα.

Χαράζει. Ὁ δρόμος εἶναι ἔρημος. Λίγα μέτρα ἀπό τό σπίτι μου κάθεται ὁ γραμματέας τοῦ κόμματος τῆς συνοικίας. Μπαίνω στήν αὐλή. Ἕνας σκύλος ρίχεται ἐπάνω μου. Φωνάζω τ' ὄνομα τοῦ γραμματέα δύο-τρεῖς φορές.

Πρέπει νά κάνω πιό γρήγορα. Πιό μακριά, στόν κεντρικό δρόμο, διακρίνω δύο ἀστυνομικούς. Καταφεύγω στοῦ Στέλιου Ἀναστασιάδη [σύζυγος τῆς Μιμόζας, ἀδελφῆς τῆς Μυρτῶς]. Τόν ξυπνώ.

«Δικτατορία» τοῦ λέω. «Τρέξε νά ειδοποιήσεις τόν γραμματέα καί τόν Κατερίνη [μέλος τῆς Ἐκτελεστικῆς]. Ὁ Κατερίνης κατοικεῖ ἀπέναντι ἀπό ἕναν συνταγματάρχη, γι' αὐτό νά εἶσαι προσεκτικός [ὁ συνταγματάρχης ἦταν ὁ Παπαδόπουλος]. Πές τους νά ἔλθουν ἐδῶ».

Σκέφτομαι νά ὀργανώσουμε τόν πρῶτο πυρῆνα.

Τό ραδιόφωνο ἀρχίζει νά μεταδίδει στρατιωτικά ἐμβατήρια.

Τηλεφωνῶ στό σπίτι μου. Ἡ γυναίκα μου ψιθυρίζει βιαστικά «Εἶναι ἐδῶ», καί κλείνει.

Ὁ γραμματέας φθάνει.

«Πάω νά φέρω τόν Κατερίνη» λέει.

Ἡ ὥρα περνᾷ. Δέν ἔρχονται. Τούς πιάσανε; (Ἀργότερα ἔμαθα ὅτι πέσανε ἐπάνω σέ ἀστυνομική περίπολο. Τούς κυνήγησε. Τά κατάφεραν νά διαφύγουν. Σήμερα ὁ ἕνας εἶναι ἐξόριστος στή Λέρο καί ὁ ἄλλος μόλις πιάστηκε, ὕστερα ἀπό τρία χρόνια παρανομίας.)

Τό ραδιόφωνο μένει ἀνοιχτό. Τώρα μεταδίδει τό κείμενο τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος: «Ἐν ὀνόματι τοῦ ἄρθρου 91 τοῦ Συντάγματος, Ἡμεῖς, Κωνσταντῖνος Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ἀποφασίζομεν τήν ἀναστολήν τῶν ἄρθρων 5, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 95, 97 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος εἰς ὀλόκληρον τήν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, λόγω κινδύνων οἷτινες ἀπειλοῦν τήν δημοσίαν τάξιν καί ἀσφάλειαν τῆς χώρας».

Ἄλλα ἀνακοινωθέντα.

«Κηρύσσεται ἡ κατάστασις πολιορκίας. [...] Ἡ σύλληψις καί ἡ κράτησις παντός προσώπου ἐπιτρέπεται χωρὶς νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ ἰσχύοντες μέχρι σήμερον νόμοι. Ἡ διάρκεια τῆς συλλήψεως δέν ὑπόκειται σέ κανένα περιορισμό. Κάθε ἄτομο, ἀνεξαρτήτως τῆς ιδιότητός του, μπορεῖ νά δικασθεῖ ἀπό τὰ ἔκτακτα στρατοδικεῖα ἢ ἀπό μιά εἰδική στρατιωτικὴ ἐπιτροπή. Ἀπαγορεύονται αἱ δημοσίαι καί ἰδιωτικαὶ συγκεντρώσεις προσώπων. Κάθε συγκέντρωσις θά διαλύεται βιαίως. Στάς δημοσίους καί

ιδιωτικές υπηρεσίες, καθώς και κατ' οίκον, ή έρευνα μπορεί νά γίνεται χωρίς κανένα περιορισμό».

Πρέπει νά αντιδράσουμε. Νά περάσουμε σέ δράση. Παίρνω στό τηλέφωνο τά στελέχη πού κατοικοῦν σέ συνοικίες, όπου τό τηλέφωνο δέν έχει ακόμα κοπεῖ. Μαθαίνω ὅτι οἱ δρόμοι εἶναι ἔρημοι, ὅτι ὁ λαός δέν κινήθηκε. Ὑποθέτω ὅτι ἔγιναν μαζικές συλλήψεις. Τούς παρακαλῶ νά μείνουν κοντά στά τηλέφωνα τους.

Μερικές πληροφορίες μέ ἀποπροσανατολίζουν. Δέν καταλαβαίνω.

Ὁ Γιῶργος Γάτος μοῦ λέει στό τηλέφωνο:

«Ἀπέναντι ἀπό τό σπίτι μου κάθεται ὁ Ἄρναούτης [ὑπασπιστής τοῦ βασιλιά Κωνσταντίνου]. Αὐτή τή στιγμή οἱ στρατιῶτες σπᾶνε τήν πόρτα του».

Ἀρχίζω νά συντάσσω τήν πρώτη ἔκκληση. Ἀπό τό τηλέφωνο τήν μεταδίδουμε σέ συναγωνιστές καί σέ φίλους. Τούς ζητᾶμε νά τή μεταδώσουν μέ ὅλα τά μέσα στίς συνοικίες τους.

Ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀναστασιάδη τήν ἀντιγράφει μέ τό χέρι. Μαζί μέ ἄλλους νέους βγαίνουν καί τή μοιράζουν στή συνοικία.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΟ

Ὁ φασισμός χτύπησε τήν πατρίδα. Ὁ βασιλιάς, οἱ στρατηγοί του καί ἡ CIA πιστεύουν ὅτι θά φιμώσουν τό λαό μας μέ τή βία καί τήν τρομοκρατία. Κάνουμε ἔκκληση σέ ὅλους τούς τίμιους ἀξιωματικούς, στούς πατριῶτες φαντάρους, νά σταθοῦν στό πλευρό τοῦ λαοῦ, νά ποῦν ὄχι στή βία, ὄχι στή δικτατορία καί στό φασισμό. Ἕλληνες δημοκράτες! Αὐτό τό ἔγκλημα εἶναι ἡ ἀρχή τῆς ἤττας τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐλευθερίας. Ὅργανωθείτε, παλέψτε καί ἀντισταθεῖτε στή δικτατορική χολέρα.

Λαέ τῆς Ἀθήνας! Ἔβγα στούς δρόμους. Πατριῶτες, ἄς συναντηθοῦμε ὅλοι ἀμέσως στήν πλατεία Συντάγματος. Ἐμπρός! Γιά νά συντρίψουμε τούς ἐχθρούς τοῦ λαοῦ καί τῆς πατρίδας. Ὁ φασισμός δέν θά περάσει.

Ζήτω ἡ δημοκρατία! Ζήτω ἡ Ἑλλάδα! Ζήτω ὁ ἑλληνικός λαός!

Ἀθήνα, 21 Ἀπριλίου 1967

Ἡ ἀπειλή μεγαλώνει. Εἶναι εὐκόλο ν' ἀνακαλύψουν τό σπίτι τοῦ Ἀναστασιάδη. Πρέπει νά βρῶ ἄλλο κρησφύγετο.

Ἀργά τό ἀπόγευμα τό ραδιόφωνο ἀναγγέλλει ὅτι ὁ βασιλιάς διόρισε πρωθυπουργό τόν Κόλλια.

Ὁ Κόλλιας μιλάει στό ραδιόφωνο: «Ἡ κυβέρνηση εἶναι ἀποφασισμένη νά ὀλοκληρώσει τό ἔργον τῆς. Δέν θά ἀνεχθεῖ τήν παραμικράν διατάραξιν τῆς τάξεως. Ὅσοι θά ἐπιχειρήσουν νά τήν προκαλέσουν θά τιμωρηθοῦν συμφώνως τῷ νόμῳ. Ἡ Ἑλλάς θά μείνει πιστή εἰς τοὺς συμμάχους τῆς Δύσεως. Ἡ χώρα εὐρίσκετο εἰς τό κατώφλι τῆς καταστροφῆς καί οἱ προσεχεῖς ἐκλογές δέν ἦταν δυνατόν νά καταλήξουν σέ κανένα συγκεκριμένον ἀποτέλεσμα».

Ἡ ἔκκλησή μου ἔπεσε στό κενό. Ὁ λαός κατελήφθη ἐξ ἀπήνης. Πιστεύω ὅτι χάσαμε τήν πρώτη μάχη. Τώρα πρέπει νά προχωρήσουμε χωρίς καθυστέρηση στό στάδιο τῆς δημιουργίας τῶν πυρήνων ἀντίστασης. Μεταφέρομαι στό σπίτι ἑνός τυπογράφου.

Σάββατο

22 Ἀπριλίου 1967

Μεσάνυχτα

Ἡ ἀστυνομία εἶναι στά ἴχνη μου. Συντάσσω τίς πρῶτες ὁδηγίες γιά τή δημιουργία ομάδων ἀντίστασης.

Ἡ γυναίκα τοῦ τυπογράφου πάσχει ἀπό καρδιακό νόσημα. Ἀποτέλεσμα τῶν ἀλλεπάλληλων συλλήψεων τοῦ ἀνδρα τῆς ἀπό τήν ἀστυνομία. Καταλαβαίνω ὅτι ὀφείλω νά ἐγκαταλείψω αὐτό τό σπίτι ὅσο γίνεται πιό γρήγορα. Ποῦ; Πῶς;

Ἐξακολουθῶ νά γράφω.

Ὁ τυπογράφος μοῦ ὑπόσχεται ὅτι θά δώσει τό κείμενό μου σ' ἕναν σύντροφο τυπογράφο πού μένει στήν πλαϊνή συνοικία.

Ἀποφασίζω νά ξαναγυρίσω στό σπίτι τοῦ Ἀναστασιάδη πρὶν ἀπό τήν αὐγή. Γνωρίζω τή συνοικία μέτρο τό μέτρο ἀπ' τόν καιρό τῆς Κατοχῆς καί τῆς παρανομίας. Οἱ μεγάλοι κῆποι πού βρίσκονται μπροστά σέ ὅλα τά σπίτια εὐκολύνουν τήν κίνηση γιά ὅποιον γνωρίζει καλά τά κατατόπια. Κι ἐγώ τά ξέρω ἀπέξω κι ἀνακατωτά! Ἐδῶ εἶναι πού πολέμησα τοὺς ναζί στά 1943-44. Ἐδῶ πολέμησα τοὺς Ἑγγλέζους τόν Δεκέμβρη τοῦ 1944 καί τοὺς Ἑλληνες φασίστες πάντοτε. Ὅταν ξαναβρεθῶ στό σπίτι τοῦ Ἀναστασιάδη, πρέπει νά βρῶ ἕνα μέσο νά σπάσω τήν περικύκλωση. Νά βγῶ ἀπό τή Νέα Σμύρνη.

Μεταμφιέζομαι. Κάνω ένα ψεύτικο μουστάκι από βαμπάκι βουτηγμένο σε μαύρο βερνίκι. Αγκαλιαζόμαστε με όλα τα μέλη της οικογένειας του τυπογράφου.

Βγαίνω. Σκοτάδι. Βαδίζω ξυστά στους χαμηλούς τοίχους των κήπων. Στόν παραμικρό θόρυβο, πηδῶ μέσα στόν πιό κοντινό κήπο.

Στου Ἀναστασιάδη μέ περιμένουν. Ἡ οἰκογένεια του τυπογράφου τούς εἶχε εἰδοποιήσει. Τό ἀπόγευμα θά ἐπιχειρήσω νά βγῶ ἀπό τή Νέα Σμύρνη.

Τό Σάββατο περνᾶ μέσα σέ βαριά ἀτμόσφαιρα. Ἀπό στιγμή σέ στιγμή ἡ ἀστυνομία μπορεῖ νά χτυπήσει τήν πόρτα. Μέσα ἀπό τά μισόκλειστα παράθυρα βλέπουμε στρατιωτικά καί ἀστυνομικά αὐτοκίνητα ν' ἀλωνίζουν τούς δρόμους.

Προετοιμάζουμε βιαστικά μιὰ πρόχειρη κρύπτη στό ὑπόγειο. Οἱ ὄρες περνοῦν. Πέφτει σκοτάδι.

Θά ῥθει ἄραγε τό αὐτοκίνητο νά μέ πάρει; Ὁ ὀδηγός πρέπει νά ἔχει μεγάλο θάρρος. Ὅλοι μας εἴμαστε βέβαιοι ὅτι, ἂν μᾶς πιάσουν, θά μᾶς ἐκτελέσουν ἐπιτόπου.

ὥρα ἐννέα τό βράδυ

Ἐνα αὐτοκίνητο σταματάει μπροστά στήν πόρτα. Φίλοι; Ἐχθροί;

Κατεβαίνω στήν κρύπτη.

Κουδούνι. Ἦρθαν. Ἐχει μαζί του δύο παιδιά γιά νά καμουφλάρουν τή μεταφορά. Σφίγγουμε τά χέρια ἄλλη μιὰ φορά.

Ἐνα βλέμμα βιαστικό στό δρόμο.

Τρέχω πρὸς τό αὐτοκίνητο.

Διπλωμένος στά δύο, πλαγιάζω ἀνάμεσα στά καθίσματα. Ρίχνω πάνω μου κουβέρτες. Τά δύο παιδιά, καθισμένα στό πίσω κάθισμα, μέ πατοῦν μέ τά πόδια τους.

Προσπαθῶ νά μαντέψω τή διαδρομή ἀπό τούς θορύβους καί τίς ἀλλαγές τῆς κατεύθυνσης του αὐτοκινήτου.

Ὁ ὀδηγός εἶναι νευρικός. Εἶναι φυσικό.

Ἐαφνικά σταματᾶ ἀπότομα.

«Τί συμβαίνει;» μουρμουρίζω.

«Πέσαμε πάνω σέ στρατιωτική περίπολο».

Ἀκούω φωνές νά πλησιάζουν. Τό αὐτοκίνητο κάνει ὀπισθεν. Ὁ δρόμος εἶναι κλειστός ἀπό ἕνα στρατιωτικό καμιόνι.

Ξαναφεύγουμε. Ο οδηγός βγάζει στεναγμό ανακούφισης.

Τό αυτοκίνητο σκαρφαλώνει στό λόφο τοῦ Φιλοπάππου. Ἀπότομο σταμάτημα. Ξεφύγαμε ὡς ἐκ θαύματος ἀπό ἓνα κοινό αυτοκινητικό δυστύχημα.

Φθάνουμε. Τά δυό παιδιά βγαίνουν γιά νά δοῦν ἄν ὁ δρόμος εἶναι ἐλεύθερος.

Ἡ Ρηنيώ Παπανικόλα περιμένει πίσω ἀπό τήν πόρτα.

Ἀνεβαίνω τή σκάλα.

Ἀπό τό παράθυρο φαίνονται ὁ Πειραιάς καί τό Φάληρο. Κάπου ἐκεῖ ἀριστερά βρίσκεται τό σπίτι μου. Ἡ γυναίκα μου, τά παιδιά μου, οἱ γονεῖς μου. Τί νά κάνουν ἄραγε;

Τό πρῶτο πράγμα πού βλέπω μέσα στό δωμάτιο εἶναι δυό μαγνητόφωνα. Θά τά χρησιμοποιήσω!

Ἡ χαρά μου γιά τό ἄνετο κρησφύγετο διαρκεῖ λίγο.

Ἡ Ρηنيώ φοβᾶται. Μ' ἀνέβασε στήν ταράτσα ὅπου ὑπάρχει ἓνα μικρό πλυσταριό δίχως πόρτα.

Ἐνα ξύλινο ντιβάνι, δίχως στῶμα, βρίσκεται στή γωνιά. Ἀκριβῶς πάνω ἀπό τό κεφάλι μου, στό λόφο τοῦ Φιλοπάππου, διακρίνονται τά στρατιωτικά φυλάκια καί οἱ φρουροί. Σκέπτομαι ὅτι, ἄν κάποιος ἀδιάκριτο βλέμμα μέ δεῖ καί εἰδοποιηθοῦν οἱ ἀρχές, τότε θά μέ σκοτώσουν ἐπιτόπου. Γι' αὐτό μένω ἀκίνητος, ξαπλωμένος στό ντιβάνι. Σκεπάζομαι μ' ἓνα δέρμα ἀρκούδας. Στό πλευρό μου ἔχω ἓνα κυνηγετικό ὄπλο, πού μοῦ προσφέρει μιάν αὐταπάτη σιγουριᾶς.

Κυριακή

23 Ἀπριλίου 1967

Ἡ Ρηنيώ ἀνεβαίνει στήν ταράτσα. Κρατᾶ ἓνα πανέρι γεμάτο πλυμένα ροῦχα. Ἀπό κάτω ἔχει κρυμμένη τήν τροφή μου.

Μοῦ φέρνει τά τελευταῖα νέα. Οἱ πληροφορίες εἶναι ἀνησυχητικές. Ὅλοι οἱ γνωστοί πολιτικοί πιάστηκαν. Μιλοῦν γιά ὁμαδικές ἐκτελέσεις. Γιά κακοποιήσεις. Γιά βασανιστήρια.

Πρέπει ἡ παγκόσμια κοινή γνώμη νά πληροφορηθεῖ. Κι ὄχι μονάχα αὐτό. Πρέπει νά τεθεῖ μπροστά στίς εὐθύνες της γιά τό νέο μεγάλο ἔγκλημα πού συντελεῖται σέ βάρος τῆς χώρας μας.

Ζητῶ μολύβι καί χαρτί. Συντάσσω τήν ἔκκλησή μου πρὸς τή διεθνή κοινή γνώμη:

ΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ, ΠΡΩΗΝ ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ

Πρός τή διεθνή κοινή γνώμη, τόν ξένο Τύπο καί τίς ξένες πρεσβεΐες

Αθήνα, 23.4.1967. Ὁ βασιλιάς, συνωμότες ἀξιωματικοί καί ἐπίορκοι δικαστικοί, σέ συνεργασία μέ τούς Ἀμερικανούς ἰμπεριαλιστές, κατέλυσαν τή δημοκρατία στήν Ἑλλάδα. Ἡ προδοτική αὐτή ἐνέργεια εἶναι ἀποτέλεσμα πανικοῦ καί θά ὀδηγήσει ἀναπόφευκτα, καί σύντομα, στήν ὀριστική ἐκκαθάριση τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς κρίσης, μέ τό ξερίζωμα τοῦ θρόνου καί ὅλων τῶν προστατῶν καί παραφυάδων του ἀπό τή χώρα μας. Μέ τήν πράξη τους αὐτή, τά θλιβερά ὄργανα τῶν ξένων ἔθεσαν τόν ἑαυτό τους ἐκτός τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὁ ἑλληνικός λαός τούς ἔχει καταδικάσει. Τό τέλος τους, πού δέν θ' ἀργήσει, θά εἶναι τό τέλος πού ἐπιφυλάσσουν οἱ ἐλεύθεροι λαοί στούς τυράννους των.

Ἡ χώρα μας στρατοκρατεῖται. Σέ δεκάδες χιλιάδες ἔχουν φτάσει οἱ συλλήψεις. Ἑκατοντάδες χιλιάδες εἶναι οἱ καταζητούμενοι. Κανείς δέν γνωρίζει τόν ἀκριβῆ ἀριθμό τῶν θυμάτων. Οἱ κρατούμενοι, πού ἀνάμεσά τους βρίσκονται ἡγετικοί παράγοντες τῆς Ἀριστερᾶς, τῆς Ἐνώσης Κέντρου, ἀκόμα καί τῆς Δεξιᾶς, βασανίζονται ἀπάνθρωπα. Οἱ δῆμιοι τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ μας ἐτοιμάζουν καινούργια στρατόπεδα θανάτου καί ἔκτακτα στρατοδικεῖα.

Ὁ φασισμός ξαναχτύπησε, ὕστερα ἀπό τριάντα χρόνια, τήν Εὐρώπη. Χτύπησε τό λίκνο τοῦ πολιτισμοῦ, τήν καρδιά τῆς δημοκρατίας. Χτύπησε τή φωτεινή καί περήφανη ἀκρόπολη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Κάνουμε ἔκκληση σέ ὅλους τούς δημοκράτες τοῦ κόσμου, καί ἰδιαίτερα τῆς Εὐρώπης, νά σταθοῦν ἀποφασιστικά στό πλευρό τοῦ μαχόμενου ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὡστόσο, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες πατριῶτες ὀργανώνουμε τήν πατριωτική δημοκρατική ἀντίσταση μέ αἰσιοδοξία καί πίστη στίς ἀκατάβλητες δυνάμεις τοῦ λαοῦ μας. Μεγάλη καί ἐνδοξη εἶναι ἡ ἱστορία τῆς χώρας μας. Ἀναμετρηθήκαμε δεκάδες φορές μέ σιδερόφρακτους ἐχθρούς καί νικήσαμε. Γνωρίζουμε ὅτι ἡ καινούργια ἱστορική μάχη θά εἶναι τόσο δύσκολη καί σκληρή ὅσο ἀποφασιστική καί ὠραία. Γιατί θά μᾶς ὀδηγήσει σέ περίλαμπρη νίκη. Στήν ἐλευθερία, στήν ἀβασίλευτη, πραγματική δημοκρατία, στήν ἐθνική ἀνεξαρτησία, στήν πατριωτική ἐνότητα τοῦ λαοῦ μας καί στήν ἐθνική ἀναγέννηση.

Οἱ Ἕλληνες ἐργάτες, ἀγρότες, ὑπάλληλοι, ἐπιστήμονες, βιοτέχνες, διανοούμενοι, οἱ πατριῶτες Ἕλληνες ἀξιωματικοί, φαντᾶροι, ναῦτες, ἀεροπόροι, χωροφύλακες, ἀστυνομικοί, ἡ περήφανη ἑλληνική νεολαία, ἄνδρες καί γυναῖκες, νέοι καί γέροι, ὅλοι οἱ Ἕλληνες πατριῶτες σηκώνονται, σάν ἓνας ἄνθρωπος, μπροστά στούς καταλυτές τῶν ἐλευθεριῶν καί παραμερίζουν τίς πολιτικές διανομίες. Ἐνώνονται κάτω ἀπό τά κοινά λάβαρα πού γράφουν: Ἐλευθερία-Δημοκρατία-Ἑλλάδα! Ἐνώνονται μαχητικά μέσα σέ ἓνα Ἐθνικό Πατριωτικό Ἀντιδικτατορικό Μέτωπο. Γιά μᾶς δέν ὑπάρχει τώρα παρά ἓνα κοινό ἰδανικό,

Ένας σκοπός: πώς θά βγάλουμε τήν Ἑλλάδα ἀπό τήν ντροπή τῆς τυραννίας. Μὲ κάθε θυσία!

Τίς καρδιές μας φλογίζει τό πύρινο μίσος γιά τούς τυράννους. Οἱ καταλυτές τοῦ Συντάγματος, οἱ βιαστές τῆς δημοκρατίας, οἱ ἐχθροί τῆς ἐλευθερίας, οἱ προδότες τοῦ ἔθνους, πού πίστεψαν ὅτι θά γονατίσουν μέ τή βία τόν ἀδούλωτο λαό μας, ἄς εἶναι βέβαιοι πώς σέ λίγο θά τρέμουν μπροστά στήν ὀργή τοῦ γίγαντα ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καί τότε δέν θά βρεθεῖ γωνιά τῆς ἑλληνικῆς γῆς γιά νά τούς κρύψει. Στή χώρα πού γεννήθηκε ἡ δημοκρατία, πεθαίνουν οἱ τύραννοι!

Κάτω ἡ βασιλοφασιστική δικτατορία!

Ἔξω ἡ ξένη ἀκρίδα!

Κάτω ὁ μπόγιας Κόλλιας!

Ζήτω ἡ δημοκρατία!

Ζήτω ὁ ἑλληνικός λαός!

Ζήτω ἡ Ἑλλάδα!

Προσθέτω στήν κορυφή τῆς σελίδας μερικές πρακτικές ὁδηγίες:

Θερμή ἐκκλήση νά φτάσει στόν προορισμό του. Νά ἀντιγραφεῖ μέ τό χέρι, μέ μηχανή, μέ πολύγραφο, νά τυπωθεῖ. Νά μοιραστεῖ ἀπό φίλο σέ φίλο, ἀπό σπίτι σέ σπίτι, ἀπό πόλη σέ πόλη.

Νά πάει μέ κάθε μέσον στό ἐξωτερικό. Νά δοθεῖ στά ἑλληνικά, ἡ μεταφρασμένο, σέ ξένους δημοσιογράφους, ξένα πρακτορεῖα, ξένες ἐμπορικές ἀντιπροσωπεῖες, ξένους διπλωμάτες, ξένες πρεσβεῖες.

Περνῶ ὅλη τή μέρα καί τό μεγαλύτερο μέρος τῆς νύχτας ἀντιγράφοντας μέ τό χέρι τό κείμενο. Μετά κατεβαίνω στό διαμέρισμα καί τό μαγνητοφωνῶ. Κάνουμε πολλές δεκάδες ἀντίγραφα. Ἐπάνω στίς κασέτες γράφω τίτλους φανταστικῶν τραγουδιῶν. Ὅπως, λόγου χάριν, «Love me», «Fox Trot», «Kiss me», «Bouki-Bouki», κ.λπ. Ὅργανώνω τήν ἀποστολή τοῦ ὑλικοῦ στίς τέσσερις ἄκρες τῆς Ἀθήνας. Ἀπό κεῖ θά φύγει γιά ὅλες τίς γωνιές τοῦ κόσμου!

Εἶχα τήν αἴσθηση τότε ὅτι ἡ «Δήλωσή» μου αὐτή θά ἦταν μιὰ ἀκόμα φωνή ἀνάμεσα στίς δεκάδες ἐκκλήσεις γιά ἀγώνα πού θά ἔκαναν τά κόμματα καί οἱ προσωπικότητες τῆς χώρας.

Λίγο ἀργότερα διαπίστωσα, μέ μεγάλη μου ἐκπληξη, ὅτι ἡ δήλωσή μου ἦταν ἡ μοναδική φωνή πού μπόρεσε νά περάσει τά σύνορα τῆς χώρας καί νά μεταφέρει ἔτσι σέ ὅλον τόν κόσμο τή θέληση τῆς Ἑλλάδας ν' ἀντισταθεῖ κατά τῆς τυραννίας.

24-25 Απριλίου 1967

Μένω μονάχος στην κρύπτη τῆς ταράτσας. Άπομονωμένος. Άποκομμένος από ὄλους. "Έχω χαρτί καί μολύβι. Προσπαθῶ ν' ἀναλύσω τήν κατάσταση μέ τίς ἐλάχιστες, κι αὐτές συγκεχυμένες, πληροφορίες πού διαθέτω.

Σκοπός μου νά κάνω ἓνα κείμενο πού νά χρησιμεύσει ὡς βάση γιά τήν πολιτική ἀνάλυση ἀπό μέρους τῶν πρώτων ομάδων τῆς Νέας Ἀντίστασης πού θά πρέπει ἀμέσως νά φτιάξουμε:

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
(πρός τά μέλη τῆς Νέας Ἀντίστασης)

Ἀθήνα, 25 Ἀπριλίου 1967

Ὁ ἐχθρός τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ μας μεταχειρίσθηκε ὑπέρ αὐτοῦ τό στοιχεῖο τοῦ αἰφνιδιασμοῦ. Προπαρασκεύασε μαστορικά τήν ἀποκοίμιση τῶν δημοκρατικῶν μαζῶν, ἔχοντας μαζί του τή γνωστή παπανδρεϊκή πολιτική τῆς διάσπασης, σύγχυσης καί αὐταπάτης. Ἐτσι μᾶς βρῆκε κυριολεκτικά στόν ὕπνο. Ὅπως φάνηκε, οἱ δικτάτορες εἶχαν πάρει τήν ἀπόφασή τους πρὶν ἀπό πολύν καιρό καί ἐφάρμοσαν μεθοδικά ὅλα τά στάδια τοῦ σχεδίου τους, ἕως ὅτου φθάσαμε στίς 21 τοῦ Ἀπρίλη.

Ποιοί βρίσκονται πίσω ἀπό τούς δικτάτορες; Καταρχήν οἱ Ἀμερικανοί μέ τήν πλούσια πείρα τους σ' αὐτές τίς δουλειές. Ὁ προτέκτορας Τάλμποτ¹ ἔπαιξε δραστήρια τό ρόλο του. Ἄφησε νά φανεῖ ὅτι εἶναι τάχα μεσολαβητής, ὅτι νοιάζεται γιά τήν ἡρεμία τῆς χώρας, ὅτι ὁ Τζόνσον ἔστειλε καθησυχαστικό μήνυμα στόν βασιλιά, κ.λπ. κ.λπ.

Πάντως ἓνα εἶναι βέβαιο: οἱ στρατοκράτες δέν θά μπορούσαν καί δέν θά μπορέσουν νά κάνουν οὔτε ἓνα βῆμα χωρίς ἔγκριση, χωρίς διαταγή ἀπό τούς Ἀμερικανούς. Πού ἐκτός ἀπό τήν πολιτική εὐθύνη κρατοῦν τά κλειδιά ὅλων τῶν μηχανισμῶν. Δηλαδή ἀκόμα καί τίς βενζίνες, τά πυρομαχικά τῶν τάνκς καί τῶν ἀεροπλάνων, τά ἔχουν στόν ἀπόλυτο ἔλεγχό τους. Οἱ ἱμπεριαλιστές, βέβαια, θά προτιμοῦσαν νά ἔχουν στήν Ἑλλάδα ἓνα καθεστώς μέ ἐπίφαση κοινοβουλευτική. Ὅμως μέτρησαν καλά καί πείσθηκαν ὅτι ὁ συσχετισμός τῶν πολιτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας μας ἔχει χαθεῖ ὀριστικά γιά τήν ὑποτέλεια, ὅτι τά τελευταῖα χρόνια, ἰδιαίτερα, ἔγιναν βαθιές ἀλλαγές καί ὅτι τό δημοκρατικό στρατόπεδο ἐκπροσωπεῖ τό 70% τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καί ὅτι μέσα σ' αὐτό τό στρατόπεδο γίνονται βαθιές ζυμώσεις κάτω ἀπό τή ζωογόνο ἐπίδραση τῶν ἰδανικῶν τῆς Ἀριστερᾶς. Εἶδανε, δηλαδή, ὅτι ἡ Ἐνωση Κέντρου δέν θά μπορούσε νά παίξει στό ἀκέραιο τό ρόλο τῆς εὐρωπαϊκῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ὅτι ὁ λαός κερδίζεται

1 Πρέσβης τῶν ΗΠΑ.

καί προχωρεῖ μέ ἀποφασιστικά βήματα στό δρόμο πού χαράζει ἡ Ἀριστερά.

Ἔτσι ἀποφάσισαν νά διασφαλίσουν δυναμικά τή στρατιωτική καί οἰκονομική παρουσία τους στήν Ἑλλάδα. Μπροστά στήν παγκόσμια κατακραυγή γιά τήν πολιτική τους στό Βιετνάμ, νιώθουν τήν ἀνάγκη νά δημιουργοῦν στρατιωτικά ὄχυρά πατώντας κυνικά πάνω στούς λαούς. Τή χώρα μας τή βλέπουν σάν ἓνα πελώριο στρατιωτικό φρούριο, κάτω ἀπό τήν κοιλιά τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν καί πάνω ἀπό τούς ἐπαναστατημένους λαούς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Προσεχῆς στόχος τους θά εἶναι ἡ Κύπρος, καί αὐτό ἐμεῖς θά πρέπει νά τό ἐπισημάνουμε μέ κάθε μέσον. Ἡ λαϊκή ἐξουσία στή Συρία τούς ἔχει μπεῖ καρφί στό μάτι. Τώρα, πατώντας γερά στήν Ἑλλάδα, θά ξεκαθαρίσουν τούς παλιούς λογαριασμούς τους μέ τά ἐθνικοαπελευθερωτικά κινήματα τῶν ἀραβικῶν χωρῶν. Δέν εἶναι ὅμως μονάχα οἱ Ἀμερικανοί στρατοκράτες πού ὀδήγησαν στή λύση τῆς δικτατορίας, εἶναι καί οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ξένων μονοπωλίων τοῦ τύπου Τόμ Πάππας καί Σία. Ἄς μήν ξεχνᾶμε πώς στή χώρα μας ὑπάρχουν μεγάλα οἰκονομικά συγκροτήματα πού θέλουν πρῶτα νά διασφαλίσουν τά προνομιακά τους δικαιώματα καί δεύτερον νά βαθύνουν πιό πολύ τήν ἐκμετάλλευση τοῦ λαοῦ μας, νά ἀποκομίσουν μεγαλύτερα κέρδη.

Κοντά σ' αὐτούς τούς ξένους σιγοντάρει καί ἡ ἐλληνική ξενόδουλη ὀλιγαρχία τύπου Ἰωάννη Νιάρχου, Μποδοσάκη καί Σίας, πού τά συμφέροντά τους εἶναι δεμένα μέ τά συμφέροντα τῶν ξένων, γιατί κι αὐτοί ἀντιμετωπίζουν τή χώρα μας σάν ἀποικία. Θέλουν ἔτσι νά καθηλώσουν τά μεροκάματα καί τούς μισθοῦς, νά ἀνακόψουν κάθε διεκδικητική κίνηση μέσα στούς ἐργαζομένους, ὥστε νά φτάσουν στό μᾶξιμουμ τῆς ἀποικιακῆς ἐκμετάλλευσης. Ὀνειρεύονται τή χώρα μας σάν ἓνα πελώριο στρατόπεδο, ὅπου ὁ κάθε ἐργαζόμενος θά παίρνει σάν ἀμοιβή του τό τελευταῖο ὄριο πού θά τοῦ ἐπιτρέψει νά στέκεται ὀρθος στά πόδια του γιά νά μπορεῖ νά ἐργάζεται. Χέρι χέρι μέ τούς Ἀμερικανούς ἰμπεριαλιστές καί τήν ντόπια καί ξένη οἰκονομική ὀλιγαρχία, εἶναι μέσα στό βρόμικο παιχνίδι καί τό Παλάτι. Ὅσα λέγονται περί Κωνσταντίνου, ὅτι τάχα τόν ὑποχρέωσαν νά ὑπογράψει τό διάταγμα γιά τήν κατάλυση τοῦ Συντάγματος κ.λπ., εἶναι γιά νά ρίξουν στάχτη στά μάτια τοῦ κόσμου, γιά νά φυλάξουν καί μιᾶ πεινή.

Ἀπό κεῖ καί πέρα πρέπει νά δοῦμε τό ρόλο τῆς ἐλληνικῆς Δεξιᾶς. Ἄν εἶναι ἀλήθεια τά ὅσα διαδίδονται γιά τή σύλληψη τῶν Παπαληγοῦρα, Κανελλόπουλου, Μητσοτάκη κ.λπ., αὐτό δείχνει ὡς ἓνα βαθμό ὅτι ἔγιναν κι αὐτοί ἄβουλα ὄργανα στά χέρια τῶν δικτατόρων. Τούς μεταχειρίστηκαν, καί τώρα πού δέν τούς ἔχουν πλέον ἀνάγκη τούς πετοῦν ἔξω ἀπό τήν ἐξουσία, ἔξω ἀπό τή δημόσια ζωή! Τούς στεροῦν ἀκόμα καί τήν προσωπική τους ἐλευθερία! Ὅμως, ἂν τά πράγματα εἶναι ἔτσι, τό γεγονός αὐτό δέν τούς ξεπλένει, γιατί ὁ ρόλος τους στήν προπαρασκευή τῆς δικτατορίας ὑπῆρξε ἀποφασιστικός. Χωρίς τήν πολιτική βοήθεια τῆς Δεξιᾶς δέν θά μπορούσαν νά περάσουν οἱ δικτάτορες στήν

έξουσία. Δηλαδή ο Κόλλιας πάτησε επάνω στον Κανελλόπουλο, στην ΕΡΕ για να ανέβει. Χωρίς αυτό το σκαλοπάτι το καθοριστικό, ο δρόμος κοβότανε για τους δικτάτορες.

Επομένως, από τον πολιτικό κόσμο, τη μεγαλύτερη ιστορική ευθύνη την φέρουν η ΕΡΕ και η ηγεσία της, που δέχτηκαν να παίξουν το ρόλο του μπόγια της δημοκρατίας, να φέρουν στην έξουσία τον μεγάλο μπόγια, τον Κόλλια. Εάν στη συνέχεια έγιναν και αυτοί θύματα, εκτός βέβαια του ότι η περίπτωση αυτή αποτελεί ένα μέγιστο και σκληρό ιστορικό μάθημα, αυτό δείχνει τους βαθείς ανταγωνισμούς και τις αντιθέσεις που συγκλονίζουν τη Δεξιά και αποδεικνύει ότι πίσω από τη δικτατορία βρίσκεται ο σκληρότερος πυρήνας της ολιγαρχίας, τα πιο μαύρα συμφέροντα, η φασιστική Δεξιά.

Την επόμενη ευθύνη την φέρει η ηγεσία της Ένωσης Κέντρου. Ο αντικομμουνισμός του Γεωργίου Παπανδρέου, η άρνησή του να συνεργαστεί, έστω και ανεπίσημα, με την Αριστερά, δηλαδή στοιχειά που δεν επέτρεψαν σ' αυτές τις κρίσιμες ώρες να πραγματοποιηθεί η αγωνιστική ένότητα των δημοκρατικών μαζών. Πού ίσα ίσα έσπειραν τη σύγχυση, άνετρεψαν το όρμητικό λαϊκό ρεύμα, γέμισαν τον κόσμο με αυταπάτες. Αποκοίμισαν το λαό-φρουρό της δημοκρατίας με τα τραγικά εκείνα («ήλθεν η ώρα») και «την 29ην Μαΐου θά εϊμεθα κυβέρνησις» κ.λπ. κ.λπ. Έτσι, το μοναδικό όπλο που υπολόγιζε ο έχθρος, δηλαδή η μαχητική ένότητα του δημοκρατικού στρατοπέδου, αφαιρέθηκε, με την επίμονη και τό πείσμα της ηγεσίας της Ένώσεως Κέντρου, από τα χέρια του λαού. Γι' αυτό μπορούμε να πούμε ότι ο έχθρος χτύπησε με τό σιλέτο του τη δημοκρατία σε μία στιγμή που έκρινε ότι είχε ολοκληρωθεί –χάρη στις αυταπάτες που έσπερνε η Ένωση Κέντρου– ο αγωνιστικός άφιονισμός του λαού. Και έτσι εξηγείται και ο αιφνιδιασμός, αλλά και τό μούδιασμα των λαϊκών μαζών. Τούς έπεισαν ότι θά βάλουν τά καλά τους και με την ψήφο τους θά ρίξουν τό φρούριο της ύποτέλειας, και ενώ πήγαιναν στον περίπατο μιās άλλοπρόσαλλης έκλογικής άναμέτρησης, οι πράκτορες των ξένων τους έριξαν στο ψαχνό μέσα από τό φρούριο της ύποτέλειας. Και εδώ υπάρχει μιá τραγική επάλθηυση όλων των προειδοποιήσεων της Αριστεράς. Και άλλοτε η πολιτική της επιβεβαιώθηκε από τη ζωή. Όμως, ποιός θά περίμενε ποτέ μιá τόσο σκληρή και επώδυνη για τό έθνος και τό λαό μας επάλθηυση των φόβων και των προβλέψεών της! Όμως η ηγεσία της Ένιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) χαρίστηκε πολύ παραπάνω από ό,τι έπρεπε στην αντιφατική πολιτική του Παπανδρέου. Ήταν δυνατόν μιá διαφορετική στάση της Αριστεράς, δηλαδή η θαρραλέα πολεμική σε κάθε πιασγύρισμα της παπανδρείκής κυβέρνησης, να βοηθήσει την Ένωση Κέντρου να σταματήσει τις όλεθριες ύποχωρήσεις και να πάρει, τελικά, τον σωστό και άναγκαίο δρόμο προς τον έκδημοκρατισμό της δημόσιας ζωής, με την ικανοποίηση των πολιτικών και οικονομικών αίτημάτων των μεγάλων μαζών της χώρας. Μιá τε-

τοια πολιτική θά στερέωνε τή δημοκρατική κυβέρνηση στις μάζες και, κοντά σ' αυτό, όλόκληρο τό δημοκρατικό κίνημα. Θά ἔκανε ἀδύνατο τό ἰουλιανό πραξικόπημα, πού ἦτανε ὁ πρόλογος τῆς δικτατορίας. Ἡ ἐνότητα τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων ὑπῆρξε τό κλειδί τοῦ προβλήματος. Χάσαμε τό παιχνίδι, γιατί δέν μπορέσαμε νά ἀνακαλύψουμε τό μηχανισμό τῆς κλειδαριᾶς. Εἶναι φανερό ὅτι, ὅταν ὁ ἕνας ἀπό τοὺς δύο ἀντιπάλους ἔχει μαζί του τοὺς δυναμικούς μηχανισμούς και ὁ ἄλλος διαθέτει τίς λαϊκές μάζες, τό καθοριστικό στοιχεῖο πού θά κρίνει τήν ἔκβαση τῆς ἀναμέτρησης εἶναι ἡ δυναμικότητα, ἡ ἐτοιμότητα, ἡ ἀποφασιστικότητα και ἡ μαχητικότητα τῶν μαζῶν. Ἐκεῖνος πού θά τίς διασπάσει ἢ ἐκεῖνος πού θά τίς χαλυβδώσει θά εἶναι ὁ νικητής. Στίς 21 τοῦ Ἀπρίλη, νίκησε ἡ ὑποτελία, γιατί μπόρεσε νά διασπάσει τό δημοκρατικό κίνημα ἢ, ἀντίστροφα, ἐμεῖς ἠττηθήκαμε γιατί δέν μπορέσαμε νά χαλυβδώσουμε τό δημοκρατικό μέτωπο, προσφέροντας μιὰ ἐνιαία και καθαρὴ πολιτική. Ὅμως, τουλάχιστον, ἀπό τό κακό ἄς βγεῖ κάτι καλό. Δηλαδή θά πρέπει νά γίνεῖ συνείδηση στοὺς κεντρώους κυρίους ὅτι τό κλειδί τῆς καταστροφῆς ὀνομάζεται διμέτωπος.¹ Τελικά αὐτοὶ πού ἀρνήθηκαν νά συνεργαστοῦν μαζί μας κάθονται τώρα στόν ἴδιο πάγκο μέ τήν Ἀριστερά. Στή φυλακή και στήν ἐξορία βάζουνε τώρα ὅλους τοὺς δημοκράτες, πλάι πλάι, γιατί γνωρίζουν, και γνώριζαν καλά, ὅτι ἂν ἡ δημοκρατική ἡγεσία, ἡ Ἀριστερά και τό Κέντρο, πετύχαιναν νά ἐνωθοῦν και νά τεθοῦν ἐπικεφαλῆς τῶν δημοκρατικῶν μαζῶν, τότε αὐτοί, οἱ συνωμότες, θά ἴπαιρναν τή σημερινή θέση τους μέσα στίς φυλακές.

Ὅπως γίνεται συνήθως, ἡ Ἱστορία δημιουργεῖ τρομακτικὰ σύμβολα. Χρέος μας εἶναι νά τά φυτέψουμε, γιά νά βλαστήσουν και νά καρποφορήσουν μέσα στό λαό. Ὅμως ὅ,τι ἔγινε ἔγινε. Ἡ κριτική τοῦ παρελθόντος δέν πρέπει νά γίνεται μέ γκρίνια, πρέπει νά εἶναι θετική και ἐποικοδομητική. Νά ὀδηγεῖ στό ξεπέραςμα τῶν σφαλμάτων, στό φῶτισμα τοῦ δρόμου πού πρέπει ν' ἀκολουθήσει ὁ λαός. Εἶναι βέβαιο ὅτι σιγά σιγά θά ὑψώνεται ἕνα μεγάλο κύμα ἀγανάκτησης, ὄχι μόνον ἐναντία στοὺς τυράννους, ἀλλά και ἐναντία στή διασπαστική πολιτική τῆς Ἐνωσης Κέντρου. Ἐμεῖς, βεβαίως, θά πρέπει νά εἴμαστε καθαροί, σαφεῖς, ἀμείλικτοι σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἱστορική ἀλήθεια: ὅμως ἀποβλέποντας σέ ἕνα θετικό ἀποτέλεσμα, σ' ἕνα πολιτικό καταστάλαγμα. Δηλαδή τά σφυριά μας θά πρέπει νά κτυποῦν πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ἐνότητας μέσα στό λαό. Νά μὴν ξαναπέσουμε στά παλιά λάθη, γιατί ἔστω και τώρα δέν εἶναι ἀργά, γιατί ὑπάρχουν ὅλες οἱ προϋποθέσεις νά ἀνατραπεῖ ἡ δικτατορία.

Ποῦ στηρίζεται αὐτή ἡ ἄποψη; Στηρίζεται στήν ἀνάλυση τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων. Εἶναι φανερό ὅτι ἂν, ὅπως εἶπαμε, ἡ ὑποτελία προετοιμάζε ἀπό καιρό τή δικτατορία, ἐντούτοις ἡ ἐκλογή τῆς στιγμῆς και οἱ τελευταῖοι χειρι-

1 Πολιτική τῆς Ἐνωσης Κέντρου ἐναντίον τῆς Δεξιᾶς και τῆς Ἀριστερᾶς.

σμοί υπήρξαν αποτέλεσμα πανικού. Έτσι εξηγείται τό γεγονός ότi ή δικτατορία δέν διαθέτει καθόλου λαϊκή βάση. Κι αυτό είναι κάτι καινούργιο, άκόμα και για τή δικτατορία. Όπως ό Μουσσολίνι, ό Χίτλερ, ό Φράνκο, ό Περόν, άκόμα κι ό δικός μας Μεταξάς, στηρίζονταν, εκτός από τό στρατό, και σε μιά κάποια λαϊκή βάση. Ό μπόγιας Κόλλιας στηρίζεται στό κενό. Τί διαθέτει; Έκτός από τούς Άμερικανούς, μονάχα όρισμένες διαλεγμένες μονάδες τού στρατού. Δέν έχει τό λαό, δηλαδή ούτε ένα δέκα τά εκατό. Δέν έχει όλο τό στρατό, δέν έχει όλα τά σώματα άσφαλείας, δέν έχει όλο τόν κρατικό μηχανισμό, και τώρα τουλάχιστον δέν έχει ούτε -έστω- μιά μικρή μερίδα τού πολιτικού μας κόσμου. Ίσα ίσα μπορούμε νά πούμε ότι ή πλειοψηφία τού στρατού και τών κρατικών οργάνων είναι έναντίον του. Από τήν άλλη μεριά, τήν πλευρά τού λαού, δημιουργούνται αυτή τή στιγμή προϋποθέσεις όχι μόνο για νά απαλλαγεί ή χώρα μας από τή δικτατορία, αλλά και για νά περάσει σε βαθύτερους πολιτικοκοινωνικούς μετασχηματισμούς. Δέν πρέπει, καταρχήν, νά κρίνουμε τήν έκταση, τό βάθος και τή δύναμη τού δημοκρατικού κινήματος από τίς ειδικές συνθήκες πού τό χαρακτήριζαν τή στιγμή τού αϊφνιδιασμού τής 21ης τού Άπρίλη. Τό δημοκρατικό κίνημα χτυπήθηκε σε μιά στιγμή πού ήταν πανίσχυρο, και εκλογικά αλλά και πολιτικοϊδεολογικά, μαχητικά. Όπως αναλυτικά εξηγήσαμε, σ' αυτόν τόν γίγαντα, τόν δημοκράτη λαό, έδωσαν «ναρκωτικά», τόν χτύπησαν στόν ύπνο· έτσι, λοιπόν, έφόσον καθημερινά θά συνέρχεται από αυτά τά «ναρκωτικά» και από τό χτύπημα, θά ξαναπαίρνει τή δύναμή του, πού είναι κολοσσιαία.

Είναι γεγονός ότi ό στρατός άντανακλά πιστά, στή μεγάλη του μάζα, τήν κατάσταση τού λαού. Δηλαδή, όσο θά δυναμώνει ό λαός, τόσο οι άξιωματικοί, οι φαντάροι και τά άλλα όργανα θά παίρνουν και αυτοί θάρρος και δύναμη. Στό κορύφωμα αυτού τού προτσές, λαός και στρατός θά χτυπήσουν από κοινού τούς δικτάτορες και θά τούς σαρώσουν.

Ποιά θά πρέπει νά είναι ή άμεση τακτική μας. Ή δικτατορία θά όξύνει σε μέγα βαθμό όλες τίς βασικές αντιθέσεις ανάμεσα στην όλιγαρχία, από τή μιά μεριά, και τήν εργατική τάξη και όλους τούς εργαζομένους, από τήν άλλη, γιατί ή εκμετάλλευση θά γίνει άκόμα βαθύτερη. Ανάμεσα στό κεφάλαιο και τήν άγροτιά, γιατί εκεί, έπιπροσθέτως, θέλουν νά τσακίσουν τό δημοκρατικό φρόνημα τού έλληνικού χωριού. Ανάμεσα στους έπιστήμονες, διανοούμενους, καλλιτέχνες και τήν ύποτέλεια, γιατί ή επαγγελματική ανάπτυξη θά σταματήσει και γιατί θά υπάρξει μεσαιωνικό καθεστώς άπαγορεύσεως και έλέγχου σκέψης. Ανάμεσα στή νεολαία και τή δικτατορία, γιατί ένας από τούς κύριους στόχους τής τελευταίας είναι νά τσακίσει τό δημοκρατικό κίνημα τής περήφανης έλληνικής νεολαίας. Νά φασιστικοποιήσει τήν εκπαίδευση, τή σκέψη, τό φρόνημα. Νά δημιουργήσει φασιστικά τμήματα τύπου EON, νά ρίξει τούς νέ-

ους στην άμορφωσιά, στην ανεργία, στη μετανάστευση, στον ήθικό ξεπεσμό.

Τέλος, η δικτατορία θά βαθύνει και θά δξύνει ακόμα πιό πολύ τή βασική αντίθεση τής ελληνικής κοινωνίας. Δηλαδή αὐτήν πού βρίσκεται ανάμεσα στους Έλληνες πατριῶτες, ἀπό τή μιὰ μεριά, και τούς πράκτορες τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου και τῶν Ἀμερικανῶν ἱμπεριαλιστῶν, ἀπό τήν ἄλλη. Ὅπως βλέπουμε, σ' αὐτή τήν κορυφαία ἀντίθεση μπαίνουν ὅλες οἱ ἄλλες. Καί αὐτή ἡ διαπίστωση μᾶς ὀδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι ὁ χαρακτήρας τής πάλης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μέ κεντρικό στόχο τόν μπόγια Κόλλια, πρέπει νά εἶναι πατριωτικός, δημοκρατικός, ἀντιδικτατορικός, ἀντιιμπεριαλιστικός. Βλέπουμε δηλαδή ὅτι ὑπάρχει ἕνα βασικό μέτωπο, πού εἶναι τό κορύφωμα ὅλων τῶν ἄλλων μετώπων. Δηλαδή ὁ ἀγῶνας γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν κρατουμένων, γιά τά οικονομικά αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων, κατὰ τής φίμωσης τής σκέψης, ἐνάντια στους ἐχθρούς τής νεολαίας, ἐνάντια στά μέτρα βίας και τρομοκρατίας κ.λπ. κ.λπ. Δηλαδή, νά φύγουν οἱ δικτάτορες, νά ἀποκατασταθεῖ ἡ δημοκρατία, νά ἰσχύσει τό Σύνταγμα, νά φύγουν οἱ ξένοι. Γύρω ἀπό μιὰ τέτοια σημαία ἐνώνεται σήμερα τουλάχιστον τό 90% τῶν Ἑλλήνων. Ἐμεῖς θά βρῖσκουμε κάθε φορά τό σύνθημα, τήν πολιτική και τήν τακτική, πού θά συσπειρώνουν γύρω στό Πατριωτικό Μέτωπο τό μᾶξιμουμ τῶν πατριωτικῶν λαϊκῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ μας.

Μέ ἄλλα λόγια, θά πρέπει νά οἰκοδομήσουμε λιθαράκι λιθαράκι τό Πατριωτικό Ἀντιδικτατορικό Μέτωπο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅλα τά στελέχη μας, ὅλα τά μέλη τοῦ δημοκρατικοῦ κινήματος τής χώρας μας, πρέπει νά διαποτισθοῦν μ' αὐτό τό πνεῦμα και νά ἐπωμισθοῦν συνειδητά αὐτή τήν εὐθύνη. Οἰκοδομηστε παντοῦ, σέ κάθε χῶρο, τό Πατριωτικό Μέτωπο. Μέ βάση τό μέτωπο τοῦ λαοῦ, ὀργανῶστε δραστήρια δημοκρατική ἀντίσταση. Σ' αὐτό τό σύνθημα περιλαμβάνεται ὅλη ἡ στρατηγική και ἡ τακτική μας.

Τετάρτη

26 Ἀπριλίου 1967

Ἡ Ρηνιώ φέρνει στό σπίτι μαζί της τόν Γιώργο Βότση, δημοσιογράφο, πού μέ πληροφορεῖ ὅτι βρίσκεται σέ ἐπαφή μέ τά περισσότερα ἡγετικά στελέχη τής ΔΝΑ πού διέφυγαν τή σύλληψη. Ὅλοι ξέρουν πῶς κρύβομαι και προσπαθοῦν νά ἔρθουν σέ ἐπαφή μαζί μου.

Προτείνω νά ὀργανώσουμε σύσκεψη ἀμέσως.

Γνωρίζω καλά σέ πόσο μεγάλους κινδύνους θά μποῦμε. Ὅμως εἶμαι βέβαιος ὅτι ὄχι μόνο ἡ χώρα και ὁ λαός ἀλλά και τό προοδευτικό μας κίνημα μπῆκε σέ κρίσιμη στροφή. Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά παρθοῦν κρί-

σιμες αποφάσεις. Ποιός θά τίς πάρει; Μόνο ένα συλλογικό και υπεύθυνο όργανο!

Τί πληροφορίες έχουμε για τά στελέχη του κόμματος; Οί περισσότεροι πιάστηκαν στις πρώτες ώρες τής δικτατορίας. Ίσως πέντε-δέκα ήγετικά στελέχη νά έχουν διαφύγει. Πρός τό παρόν κρύβονται. Είμαι φανερό ότι όλόκληρη ή αστυνομική δύναμη θά έχει πέσει επάνω τους.

Από τά άλλα κόμματα μάλλον πιάστηκαν όλοι. Έν πάση περιπτώσει δέν ακούστηκε ακόμα καμιά υπεύθυνη φωνή πού νά καταγγέλλει τό πραξικόπημα και νά καλεϊ σέ άγώνα.

“Ωστε μένουμε μόνοι μας; Τί σκέφτονται τά παιδιά; Φλέγονται για άγώνα! Έχουν ήδη σχηματίσει τούς πρώτους πυρήνες. Άλλοι μέσα στό πανεπιστήμιο κι άλλοι στις συνοικίες. Ποιά είναι ή κυρίαρχη σκέψη; “Ότι προδοθήκαμε. “Ότι όλα θά πρέπει ν’ αλλάξουν.

Συναντιόμαστε τακτικά μέ στελέχη τής νεολαίας του Κέντρου και τής Δεξιάς. “Όλοι μας συμφωνούμε σ’ ένα σημείο: κοινός άγώνας μέ κοινή άρνηση όλων των ήγετων. Ένας άντιηγετικός άνεμος συγκλονίζει τή νεολαία.

Πόσοι μπορούμε νά μαζευτούμε; Πότε; Ποϋ; Πώς;

“Ο Βότσης αναλαμβάνει νά μιλήσει μέ τούς άλλους.

Του δίνω αντίγραφα τής «Δήλωσης» και τής «Ανάλυσης».

Υπόσχεται πώς θά έχει άπάντηση όσο γίνεται πιό σύντομα.

27 Απριλίου 1967

Μεγάλη Πέμπτη

Μέ ειδοποιούν ότι ή συνάντηση όρίσθηκε για τό Πάσχα. Νά είμαι έτοιμος για μεταφορά.

28 Απριλίου 1967

Μεγάλη Παρασκευή

Είμαι έτοιμος. Ψεύτικο μουστάκι. Ρεπούμπλικα, μαϋρα γυαλιά. “Ο κλασικός τύπος του παράνομου! “Όμως τί νά κάνω; Τά χαρακτηριστικά μου είναι δυστυχώς πασίγνωστα. Και πρέπει νά τά έξαφανίσω όπως όπως.

Στίς έννιά τό βράδϋ, ό Γιώργος Βότσης καί ό Γιώργος Κουπαροϋσος έρχονται στό ραντεβού.

Κάθομαι στό πίσω κάθισμα τοϋ αϋτοκινήτου. Ή διαδρομή είναι έπικίνδυνη.

Όλοι οί δρόμοι τής Άθήνας είναι γεμάτοι από τόν κόσμο πού παρακολουθεϊ τούς Ήπιταφίους. Σέ κάθε στιγμή μπορεί νά μπλοκαριστοϋμε.

Ό σοφέρ στρίβει συνεχώς δεξιά άριστερά. Τέλος, στην Κυψέλη βρεθήκαμε, χωρίς νά τό καταλάβουμε, στό κέντρο τοϋ πλήθους! Άνάμεσά τους πολλοί αστυνομικοί μέ στολή μάς κοιτοϋν άδιάφορα!

Φτάνουμε μπροστά στό σπίτι.¹ Μόλις δυό μέτρα μέ χωρίζουν από τήν είσοδο. Κι όμως, έχω τήν έντύπωση ότι πρόκειται νά πηδήσω στό κενό.

Ό δρόμος είναι πλημμυρισμένος στό φως. Λίγα μέτρα πιά μακριά είναι ή είσοδος στρατιωτικοϋ καταυλισμοϋ μέ σκοπιές καί κίνηση πεζών καί αϋτοκινήτων.

Μέ καλύπτουν. Περνώ τό κατώφλι. Άσανσέρ. Κανείς. Ήβδομος όροφος. Κανείς. Καθώς ή πόρτα κλείνει πίσω μας, ανακούφιση βαθιά.

Τό διαμέρισμα είναι μικρό. Καταλαβαίνει άμέσως κανείς ότι κατοικείται από έργένηδες. Δέν ύπάρχει τίποτα γιά φαϊ!

Ξαπλώνουμε πλάι πλάι μέ τόν Βότση. Πεινασμένοι, όμως γεμάτοι όνειρα!

29 Άπριλίου 1967

Μεγάλο Σάββατο

Όρα δέκα τό πρωί. Φτάνει ό πρώτος συναγωνιστής. Είναι ό Χρόνης Μίσσιος, μέλος τοϋ προεδρείου τής ΔΝΛ. Πεθαίνει κυριολεκτικά από τήν πείνα. Από τή νύχτα τοϋ πραξικοπήματος έμεινε έντελώς άπομονωμένος μέσα σ' ένα άδειο δωμάτιο.

Στίς έντεκα καταφθάνει ό Άριστείδης Μανωλάκος, μέλος τοϋ προεδρείου τής ΔΝΛ, πού εκπροσωπεϊ άλλα τρία μέλη τής ήγεσίας τής ΔΝΛ, πού είναι έντελώς άδύνατο νά σπάσουν τόν κλοιό καί νά παρευρεθοϋν.

Όλοι τους είναι έξαντλημένοι από τίς ταλαιπωρίες. Όμως όλοι τους γιομάτοι μέ μιá άνεξήγητη, παιδική θά'λεγα, χαρά καί μεγάλη αισιοδοξία. Καθένας τους εκπροσωπεϊ καί έναν κύκλο, μιá ή περισσότερες ομάδες. Ή δουλειά άρχισε από τήν πρώτη κιόλας νύχτα τοϋ πραξικοπήματος. Όλοι

¹ Παζών 5, Κυψέλη. Ήταν τό φοιτητικό διαμέρισμα τοϋ μετέπειτα ύφυπουργού τής Νέας Δημοκρατίας Παναγιώτη Δελημήτσου.

μας φλεγόμαστε νά μπορούμε όσο γίνεται πιό γρήγορα, αποφασιστικά και καλύτερα οργανωμένοι στη Νέα Αντίσταση.

Πρώτη απόφαση: πρέπει νά φᾶμε!

Ὁ Βότσης μπαίνει θριαμβευτικά γιομάτος κονσέρβες, πού τίς καταβροχθίζουμε μέ ταχύτητα διαστημική. Διηγούμαστε τίς περιπέτειές μας, ανταλλάσσουμε πληροφορίες και απόψεις.

Αργά μετά τά μεσάνυχτα, αποφασίζουμε νά ξεκουραστούμε. Ἡ αὐριανή μέρα, Πάσχα, πρέπει νά γίνει ἡ ἀρχή γιά τήν ἀνάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τό πιστεύουμε ὅλοι μας ἀκράδαντα, γι' αὐτό μάς βαραίνει ὅλους ἡ μεγάλη εὐθύνη.

Πλαγιάζουμε ὅπως ὅπως. Ἄλλοι στό ντιβάνι, ἄλλοι κατάχαμα. Σιγά σιγά οἱ τελευταῖες κουβέντες σταματοῦν. Ἐνας ἕνας παραδινόμαστε στόν ὕπνο. Πρὶν βυθιστῶ κι ἐγώ μέ τή σειρά μου, ξαναπερνῶ στό νοῦ μου τίς μεγάλες γραμμές τῆς εἰσήγησης πού πρόκειται νά κάνω αὔριο τό πρωί. Νιώθω γύρω τούς συντρόφους μου νά μέ ζώνουν, κι αὐτό μοῦ δίνει μιὰ βαθιά αἴσθηση εὐτυχίας και δύναμης.

Κυριακή 30 Ἀπριλίου

Πάσχα

Ἀπό τό μισόκλειστο παράθυρο βλέπουμε μπροστά μας τήν αὐλή τοῦ στρατιωτικοῦ καταυλισμοῦ.¹ Σκηνές τυπικές ἀπό τό Πάσχα τῶν Ἑλλήνων. Μόνο πού λείπει ἡ ψυχή. Ὅλα εἶναι νεκρά. Οἱ ἄνθρωποι λές και εἶναι σκιές. Ὁ οὐρανός γκριζός. Δακρυσμένος. Συμπάσχει μαζί μας.

Στό μικρό μας δωμάτιο ἡ ἔνταση μεγαλώνει. Παίρνουμε θέση γύρω ἀπό ἕνα μικρό τραπέζι.²

Θά ἴθελαι νά πῶ «Χριστός Ἀνέστη». Ὅμως σκέφθηκα πῶς ἐμεῖς βρισκόμαστε ἀκόμα στή σταύρωση.

Μέ βαριά φωνή ἀρχίζω τήν εἰσήγηση. Ἀναφέρομαι στή «Δήλωση»³ και στήν «Ἀνάλυση».⁴ Μετά συνεχίζω. Πρώτη μεγάλη εὐθύνη: πῶς φτάσαμε στή δικτατορία. Δεύτερη μεγάλη εὐθύνη: πῶς και γιατί δέν προβλέψαμε, πῶς και γιατί δέν ἀντιδράσαμε στό στρατιωτικό πραξικόπημα.

1 Συγκρότημα ἐξυπηρέτησης προσωπικοῦ ἀεροπορίας στήν Κυψέλη.

2 Στή σύσκεψη τοῦ Πάσχα συμμετεῖχε και ὁ μετέπειτα ἐκδότης Θέμης Μπανούσης.

3 Βλ. ἐδῶ, σελ. 9.

4 Βλ. ἐδῶ, σελ. 11.

Πέσαμε χωρίς μάχη. Κυκλωθήκαμε και πιαστήκαμε όλοι –κίνημα, κόμμα και λαός– στον ύπνο!

“Όταν συμβεί κάτι τέτοιο σε μία στρατιά, τότε οι ίδιοι οι φαντάροι και οι αξιωματικοί καθαιρούν τους στρατηγούς! Τό ίδιο προτείνω να κάνουμε κι εμείς. Να καθαιρέσουμε τους δικούς μας στρατηγούς και να αναλάβουμε εμείς υπεύθυνα την αναδιοργάνωση των δυνάμεών μας και την καθοδήγηση της Νέας Αντίστασης.

Ουσιαστικά είμαστε εμείς που παίρνουμε σήμερα αυτή την ιστορική πρωτοβουλία. “Όσοι ηγέτες δεν πιάστηκαν εξαφανίστηκαν. Δεν έδωσαν ακόμα κανένα σημάδι ζωής. “Όπως μου λέτε, όλα μας τά κομματικά στελέχη τά κατάπιε η γής. Έσεϊς είσθε μέλη της καθοδήγησης της νεολαίας. Έγώ πρόεδρος σας, βουλευτής και μέλος της Έκτελεστικής Επιτροπής της ΕΔΑ».

“Όμως προτείνω να ακολουθήσουμε έναν κανόνα σχετικά με τά ηγετικά στελέχη που αυτή τή στιγμή κρύβονται και που ασφαλώς αύριο θά θελήσουν να πάρουν μέρος στον άγώνα. Κύριο μέλημά μας είναι η αντίσταση. Έχουμε ανάγκη από ικανούς οργανωτές και καθοδηγητές.

Γι’ αυτό προτείνω να κρίνουμε τον καθένα όχι με βάση τις παλιές του ευθύνες, αλλά τις σημερινές επείγουσες ανάγκες. “Ο καθένας θά παίρνει τή θέση ανάλογα με τις ικανότητες που διαθέτει και, προπαντός, τή θέληση και τή φλόγα για άγώνα. Άργότερα, όταν ελευθερωθούμε, τότε θά τά βάλουμε όλα κάτω κι όλοι, ανεξαιρέτως, θά λογοδοτήσουμε μπροστά στό κίνημα και στό λαό.

Σε σχέση με τό Πολιτικό Γραφείο (ΠΓ) που βρίσκεται στό έξωτερικό: έχει, κατά τή γνώμη μου, τις πιό βαριές ευθύνες. Έμεις όμως θά πρέπει να τό δούμε μαζί με όλους τους συντρόφους μας που βρίσκονται στό έξωτερικό σαν μία πολύτιμη δύναμη για τον νέο άγώνα μας. Πρέπει να διατηρήσουμε τις πιό καλές συντροφικές σχέσεις. Να ζητήσουμε μόνιμη συνεργασία στα προβλήματα της στρατηγικής και να τους δώσουμε σιγά σιγά να καταλάβουν ότι οι υπεύθυνοι εδώ θά είμαστε εμείς. “Όχι διάσπαση. Γιατί κάτι τέτοιο αυτή τή στιγμή θά ήταν καταστροφικό για τό λαό μας. “Όμως χρειάζεται από μερους μας επαγρύπνηση και αποφασιστικότητα. “Επειτα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο άγώνας θά ναι σκληρός και μακροχρόνιος.

Πού θά στηριχθούμε;

“Η Κεντρική Έπιτροπή (ΚΕ) και τό ΠΓ που βρίσκονται στό έξωτερικό μπορούν να οργανώσουν πολύτιμες εφεδρείες σε άψυχο και ίσως σε

ἔμφυχο ὕλικό. Μποροῦν νά ὀργανώσουν τή διεθνή ἀλληλεγγύη καί συμπαράσταση· τήν τροφοδότηση τῆς παγκόσμιας κοινῆς γνώμης μέ τά ντοκουμέντα, τή δράση καί τά αἰτήματα τοῦ ἀγώνα μας· τήν ὀργάνωση, προπαντός, τῆς συγκεκριμένης βοήθειας πρὸς τήν Ἀντίσταση ἀπὸ τίς χῶρες τοῦ σοσιαλισμοῦ καί ἀπὸ τό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα.

Πῶς θά λύσουμε τό κομματικό πρόβλημα; Ὅπως ἤδη εἶπα, οἱ ἡγεσίες γιά μᾶς εἶναι ἔκπτωτες. Ὑπάρχει βαθιά κρίση. Γι' αὐτό καί τό κίνημά μας πιάστηκε στὸν ὕπνο.

Τί πρέπει νά κάνουν οἱ κομμουνιστές γιά νά σώσουν τήν τιμὴ τοῦ κόμματος καί τοῦ λαοῦ; Ποιὸ εἶναι τό κορυφαῖο καθῆκον τῆς στιγμῆς; Ἡ ὀργάνωση τοῦ ἀγώνα! Νά ξαναμποῦμε καί πάλι ἐπικεφαλῆς στή μάχη πού θά δώσει ὁ λαός μας γιά τό γκρέμισμα τῆς τυραννίας.

Αὐτό κάνουμε αὐτὴ τὴ στιγμή. Γι' αὐτό εἴμαστε ντέ φάκτο ἡ ἡγετική δύναμη τῶν κομμουνιστῶν, ὄλων τῶν ἀριστερῶν. Γιατί τό ἀποφασίσαμε καί γιατί τό κάνουμε.

Ἐπομένως, θά πρέπει νά σκεφθοῦμε ὑπεύθυνα, καθοδηγητικά, μέ τὴ βεβαιότητα ὅτι οἱ ἀποφάσεις μας μπορεῖ νά ἔχουν ἱστορικό χαρακτήρα.

Προχωρῶ τώρα στίς προτάσεις μου.

Προτείνω νά ιδρύσουμε Πατριωτικό Μέτωπο (ΠΜ)* στήν πιό πλατιά βάση. Ἀπὸ μᾶς ὡς τήν ἀντιδικτατορική Δεξιά. Ὅλοι οἱ κομμουνιστές, οἱ ἐδαίτες, οἱ Λαμπράκηδες πρέπει νά ἀποτελέσουν τὴ σπονδυλική στήλη τοῦ ΠΜ.

Ὅμως, δέν θά σταθοῦμε μόνο στίς δικές μας δυνάμεις. Πιστεύω πὼς μιὰ καινούργια ἱστορική εὐκαιρία παρουσιάζεται μπροστὰ μας γιά τὴ δημιουργία ἑνὸς καινούργιου πανεθνικοῦ-παλλαϊκοῦ ἀντιχουντικοῦ κινήματος, μέσα στό ὅποιο θά πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐνότητα τοῦ λαοῦ καί ἡ δημοκρατική καί, ἀκόμα παραπέρα, ριζοσπαστική καί σοσιαλιστική διαπαιδαγώγηση τῶν μαζῶν.

Τό ΠΜ δέν τό φαντάζομαι μόνο σάν δύναμη κρούσης γιά τό γκρέμισμα τῆς δικτατορίας, ἀλλὰ ἐπίσης σάν τό πολιτικό ἀναγεννητικό κίνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πού θά ἐμπεδώσει τίς δημοκρατικές ἐλευθερίες καί θά ὀδηγήσει σταθερά τὴ χώρα πρὸς τὴν ἐθνική της ἀναγέννηση.

* Ὑστερα ἀπὸ ἕναν περίπου χρόνο, τὸν Μάρτιο τοῦ 1968, ἀλλοιώνεται ὁ τίτλος τοῦ ΠΜ. Γίνεται ΠΑΜ, μέ τὴν -σκόπιμη, κατὰ τὴ γνώμη μου- προσθήκη τοῦ «Ἀντιδικτατορικοῦ». Ἐπιδιώκεται ἔτσι νά στενέψουν οἱ ὀρίζοντες καί ἡ πολιτικὴ τοῦ ΠΜ. Νά περιοριστεῖ, δηλαδή, στὰ πλαίσια τῆς (ἀντιδικτατορικῆς) ὀργάνωσης, χωρὶς φιλοδοξίες γιά ἕναν πλατύτερο πολιτικό ἀναγεννητικό ρόλο.

Γι' αυτό, παλεύοντας μέσα στην Άντίσταση, θά πρέπει παράλληλα νά ξεκαθαρίσουμε μιά για πάντα τά δικά μας ιδεολογικά, πολιτικά, οργανωτικά προβλήματα, νά οικοδομήσουμε τό κόμμα κατ' εικόνα καί όμοίωσιν τών σημερινών απαιτήσεων του λαού καί τής εποχής.

Νά έπεξεργαζόμαστε τά προγράμματά μας, τόσο τά βραχυπρόθεσμα όσο καί τά μακροπρόθεσμα.

Νά δημιουργήσουμε γι' αυτό ειδικές αντιστασιακές ομάδες μελετητών καί νά τούς ποϋμε: «Σκύψτε υπεύθυνα επάνω στην έλληνική πραγματικότητα καί έπεξεργασθείτε οικονομικά, θεωρητικά καί άλλα προγραμματικά σχέδια. Αυτή θά είναι ή καλύτερη προσφορά σας στην Άντίσταση».

Έχει σημασία νά εξετάσουμε προσεκτικά τά σημεία τής σύγκρουσης, ώστε νά καθορίσουμε σωστά τό χαρακτήρα τής πάλης. Γιατί, μέ βάση τά συμπεράσματα πού θά βγούν, θά δοϋμε σέ ποιές κοινωνικές καί πολιτικές δυνάμεις θά πρέπει νά απευθυνθοϋμε. Άπό ποιές δυνάμεις θά πρέπει νά οικοδομηθεί τό Μέτωπο.

Αυτή τή στιγμή φαίνεται καθαρά ότι μαζί μας βρίσκονται, εκτός από τίς δυνάμεις του Κέντρου, καί οι δυνάμεις τής αντιδικτατορικής Δεξιάς. Προτείνω νά 'ρθουμε σέ επαφή άμέσως μέ εκπροσώπους τών άλλων κομμάτων, προκειμένου νά οικοδομήσουμε μαζί τό Μέτωπο.

Πρέπει, καταρχήν, έμεις οι ίδιοι νά αποφασίσουμε ότι επιδιώκουμε μιά ουσιαστική καί ισότιμη συνεργασία: ότι τό Μέτωπο θά άνήκει σέ όλους: καί ότι τό μόνο προνόμιο πού θά πρέπει νά διατηρήσουμε για τόν έαυτό μας θά είναι ή πρωτοπορία στην προσφορά καί στίς θυσίες.

Πιστεύω ότι ή δικτατορία δέν πρόκειται νά πέσει γρήγορα. Ότι ό άγώνας θά είναι σκληρός καί δύσκολος.

Γι' αυτό χρειάζεται ή μεγαλύτερη δυνατή συσπείρωση δυνάμεων μέσα σ' ένα κοινό αντιστασιακό Μέτωπο. Τά συνθήματά μας θά πρέπει νά είναι: «Ένότητα - Όργάνωση - Άγώνας».

Νά δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στή νεολαία. Καί είναι χαρακτηριστικό τό γεγονός ότι έγιναν κιάλας οι πρώτες οργανώσεις μέσα στό πανεπιστήμιο...

Αυτά ήταν μερικά χαρακτηριστικά σημεία από τήν εισήγησή μου.

Στή συνέχεια, αφού μίλησαν όλοι οι σύντροφοι, περάσαμε στην εξέταση τών οργανωτικών μέτρων: καί στόν καταμερισμό τής δουλειάς.

Δουλεύαμε μέσα σ' ένα κλίμα αγωνιστικής έξαρσης καί πίστης. Για νά είμαι πιό σαφής, θά πρέπει νά πω ότι ή εισήγησή μου άπηχοϋσε άπόλυτα

τίς ιδέες τῶν συντρόφων πού ἔπαιρναν μέρος στή συνεδρίαση, καθώς καί αὐτῶν πού βρίσκονταν σ' ἐπαφή μαζί τους. Στίς πολύωρες συζητήσεις πού προηγήθηκαν φάνηκαν καθαρά οἱ βασικοί ἄξονες πάνω στους ὁποίους ἤμαστε ὅλοι μας διατεθειμένοι νά χτίσουμε τή Νέα Ἀντίσταση καί, παράλληλα, τήν ἀναγέννηση τοῦ Κινήματός μας.

Τελειώσαμε ἀργά τό βράδυ.

Ὁ καθένας μας εἶχε τώρα μπροστά του ἕναν συγκεκριμένο τομέα δουλειᾶς.

Οἱ σύντροφοι μοῦ ἀνέθεσαν τήν εὐθύνη τοῦ συντονισμοῦ.

Τακτοποιήσαμε τίς ἐπόμενες ἐπαφές. Ὅρισαμε νέα σύσκεψή μας γιά τίς 3 Μαΐου. Ἐγώ θά ἔφερνα σχέδιο τῆς ἰδρυτικῆς μας διακήρυξης. Καθένας ἀπό τούς ἄλλους, προγραμματική εἰσήγηση γιά τή δουλειά στόν τομέα πού εἶχε ἀναλάβει.

Μιά πρωτόγνωρη χαρά ἔκαιγε μέσα στίς καρδιές μας. Τό μόνο πού θέλαμε ἦταν νά μποῦμε ὅσο γινόταν πιό γρήγορα στήν ἄμεση δράση.

Ἀρχίζουν τά πρακτικά προβλήματα.

Ποῦ θά μείνω;

Οἱ σύντροφοι μέ χαιρετοῦν. Ἀγκαλιαζόμαστε.

Ἐκεῖνοι μποροῦν νά κυκλοφοροῦν μέ προφύλαξη, ἐνῶ ἐγώ δέν μπορῶ νά κάνω οὔτε δυό βήματα, ἀκόμα καί στό πιό σκοτεινό δρομάκι τῆς πιό ἀπόμακρης συνοικίας. Ἡ μεταφορά μου εἶναι τρομερά ἐπικίνδυνη.

Ἀνεβαίνουν δυό φίλοι ὑπεύθυνοι γιά παράνομα σπίτια. Προτείνουν τρεῖς λύσεις. Ἀπορρίπτονται. Τέλος, ὁ Δάνος¹ μοῦ προσφέρει τό δικό του κρησφύγετο. Συμφωνῶ.

Φεύγει γιά νά φροντίσει γιά τή μεταφορά. Σέ λίγο γυρίζει.

Κατεβαίνω τά ἑπτὰ πατώματα μέ τό ἀσανσέρ. Στήν εἴσοδο κανεῖς. Σκύβω καί μπαίνω στό αὐτοκίνητο. Βρέχει.

Ὁδηγεῖ ὁ Κουπαροῦσος. Πλάι του ὁ Βότσης, πού μέ φανερό συγκίνηση μοῦ λέει:

«Τό μήνυμά σου μεταδόθηκε ἀπό τούς ξένους σταθμούς. Μπορεῖς νά ὑπολογίζεις πάντα σέ μένα. Γιά ὅποιαδήποτε ὑπηρεσία καί γιά ἀποστολή».

Κατηγορίζουμε τή λεωφόρο Συγγροῦ. Καθώς περνᾶμε σχεδόν μπροστά ἀπό τό σπίτι μου καί τό σπίτι τῶν γονιῶν μου, γυρίζω ἀσυναίσθητα τό κεφάλι. Ποῦ νά φαντασθοῦν ὅτι τώρα, αὐτή τή στιγμή, περνῶ δίπλα τους!

1 Ἄνδρέας Δάνος, γιός τοῦ δημοσιογράφου Λοῦη Δάνου.

Μπαίνουμε σέ μιά συνοικία μέ κήπους. Οί δρόμοι εἶναι ἔρημοι. Χωνόμαστε στό σπίτι.

«Αὐτό εἶναι τό δωμάτιό σου» μοῦ λέει ὁ νοικοκύρης.¹

«Σέ παρακαλῶ, δῶσε μου χαρτιά καί μολύβι» τοῦ λέω καί ρίχνομαι στή δουλειά.

Τήν ἐπομένη ἔχω τήν πρώτη μου συνεργασία μέ τόν Βότση, ὑπεύθυνο γιά τόν Τύπο. Ἀποφασίζουμε νά ὀνομάσουμε τήν ἔφημερίδα μας *Νέα Ελλάδα*. Ὁ Βότσης ἔχει ἐτοιμάσει πλήρη ἔκθεση γιά τή σύνταξη, τό τύπωμα καί τή διανομή της. Σκεφτόμαστε νά κυκλοφορήσουμε καί ἕνα σατιρικό περιοδικό. Ἐπίσης ἄλλα ἔντυπα, προκηρύξεις κ.λπ.

Τήν ἄλλη μέρα συνεργασία μέ τόν Μανωλάκο, ὑπεύθυνο γιά τό πολιτικό τμήμα τῆς ὀργάνωσης.

Υπάρχει μεγάλη προθυμία ἀπό παντοῦ γιά κοινή δράση. Πρέπει νά ἐτοιμάσουμε ἕνα σχέδιο διακήρυξης πού νά χρησιμεύσει ὡς βάση γιά τίς ἐπαφές μας.

Ποῦ βρίσκονται οἱ ὀργανώσεις; Τά στελέχη; Ὁ Μπριλλάκης ἔπαθε γαστροραγία καί βρίσκεται παράνομος σέ νοσοκομεῖο. Οἱ Δρακόπουλος, Καρράς, Μπενᾶς, Φιλίνης, Ἐφραιμίδης, Ἡλιόπουλος, Ἀμπατιέλος, Βέττας, Καθαροσπύρης καί ἄλλοι κρύβονται. Νά προσπαθήσουμε μέ κάθε μέσον νά πάρουμε ἐπαφή μαζί τους.

Περνοῦν ἄλλες δύο μέρες.

Ὁ νοικοκύρης ἀγοράζει ξυλεία καί καρφιά γιά νά μέ... ἐντειχίσει.

Μένω κλεισμένος στό ἡμιυπόγειο δωμάτιο. Τίς πιό πολλές ὥρες, γράφω. Ὅταν κουραστῶ, διαβάζω.

Ὁ Μανωλάκος περνᾷ ἀπ' ἔξω ἀπό τόν κήπο. Τόν βλέπω μέσα ἀπό τίς χαραμάδες. Ὅμως προσπερνᾷ δίχως νά χτυπήσει. Κακό σημάδι. Υπάρχει παρακολούθηση; Πραγματικά, ἡ περιοχή φαίνεται κυκλωμένη.

Ἀποφασίζω νά φύγω. Εἰδοποιῶ τόν Κουπαροῦσο καί μεταφέρομαι προσωρινά σέ μιά μικρή ἀποθήκη στό πίσω μέρος τοῦ κήπου.

Δέν μπορῶ νά ἐξηγήσω τήν παρουσία τῆς ἀστυνομίας.

(Τρία χρόνια ἀργότερα συνάντησα στό Λονδίνο ἕναν φίλο μου Ὀλλανδό δημοσιογράφο, πού μοῦ ἔδωσε τή λύση. Τόν εἶχαν πιάσει ἐκεῖνες τίς μέρες καί τόν ὀδήγησαν στήν ΚΥΠ. Τόν ρώτησαν νά τούς πει ποῦ κρυβόμουν. Αὐτός δέν ἤξερε. Τόν χτύπησαν. Τοῦ βρῆκαν ἕνα σημεῖωμα μέ κά-

1 Ἀλέξης Μίχας.

ποια διεύθυνση. «Τί είναι αυτό;» «Δέν θυμάμαι». Τόν ξαναχτύπησαν. Τήν άλλη μέρα θυμήθηκε. «Είναι ή διεύθυνση μιᾶς ταβέρνας. Μοῦ τήν ἔδωσε κάποιος φίλος γιατί ἔχει καλό μεζέ καί κρασί». Ἡ ταβέρνα βρισκόταν κοντά στό σπίτι ὅπου κρυβόμουν...)

Σκοτάδι, γλιστρῶ πρός τήν ἔξοδο τοῦ κήπου.

Μπαίνω καί πάλι βιαστικά στό αὐτοκίνητο. Φορῶ βαθιά τή ρεπούμπλικα τοῦ πατέρα μου.

Ὁ Κουπαροῦσος μέ πηγαίνει στό σπίτι του. Φτάνουμε τή στιγμή ἀκριβῶς πού ἡ ἀστυνομία στρίβει στή γωνία τοῦ δρόμου. Εἶχε κάνει αἰφνιδιαστική ἐπίσκεψη στήν πολυκατοικία του.

Τό δωμάτιο εἶναι μισοσκοτεινο, γεμάτο χαλιά, βιβλία, δίσκους καί ἀνατολίτικα ἀντικείμενα.

Πέφτω ἐπάνω σ' ἓναν γνωστό¹ πού εἶχε βρεῖ ἐκεῖ μέσα τό προσωρινό του κρησφύγετο.

Ἐνημερώνουμε γρήγορα ὁ ἓνας τόν ἄλλο.

Ἐγώ πρέπει νά φύγω.

Ὁ Κουπαροῦσος καί ἡ Μαργαρίτα Μπακοπούλου [μετέπειτα σύζυγος τοῦ Σταύρου Ξαρχάκου] γυρνοῦν ὕστερα ἀπό δύο ὥρῶν ἀναζήτηση.

«Βρήκαμε σίγουρο μέρος. Πᾶμε».

Ὁ Κουπαροῦσος ἐπιμένει νά περάσουμε ἀπό κεντρικούς δρόμους. Διαμαρτύρομαι. Ἐπιμένει. Ἔχει τή θεωρία του. Ἡ ἀστυνομία καί ὁ στρατός κάνουν μπλόκα στίς παρόδους.

Διασχίζουμε τήν πλατεία Κολωνακίου.

Ὅπως ἔμαθα ἀργότερα, πολὺς κόσμος μέ ἀναγνώρισε.

Ραντεβού μέ ἄλλο αὐτοκίνητο σέ δρόμο. Μεταφέρομαι βιαστικά ἀπό τό ἓνα στό ἄλλο.

«Γειά σου. Μέ λένε Ντόρα».²

«Ἐμένα Ἰάσωνα».³

Τό πίσω μέρος πολυκατοικίας. Διπλώνουμε γιά νά βγῶ ἀπό τό μίνι ἀμάξι. Περπατῶ ὅσο μπορῶ πιό φυσικά τά εἴκοσι μέτρα. Ἐνα αὐτοκίνητο περνᾷ καί μέ φωτίζει. Πρώτη πόρτα. Κανείς. Δεύτερη πόρτα. Σαλόني. Φῶτα. Ἄνεση.

Πέφτω ἐπάνω στόν Κώστα Φιλίνη.

1 Ὁ δημοσιογράφος Τάσος Δήμου.

2 Ντόρα Λελοῦδα.

3 Ἰάσων Παπαηλιόπουλος, ἀδελφός τῆς Ντόρας Λελοῦδα.

«Ήρθα κι ἐγώ μόλις πρίν ἀπό μισή ώρα».

«Μέ λένε Γιάννη»¹ λέει ὁ τέταρτος τῆς συντροφιάς.

Ἔτσι μπαίνω σέ μιὰ καινούργια, ἀποφασιστική φάση τῆς ζωῆς μου.

Πόσες χιλιάδες σπίτια ἔχει ἡ Ἀθήνα; Κι ὅμως, βρεθήκαμε μέ τόν Φιλίνη μαζί στό ἴδιο σπίτι σχεδόν τήν ἴδια ώρα. Καί ψάχναμε νά βροῦμε ὁ ἕνας τόν ἄλλο!

Τρῶμε ὅλοι μαζί. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι γιορταστική.

«Ὅλος ὁ κόσμος θέλει νά παλέψει» μᾶς λένε. «Οἱ φίλοι μας εἶναι μᾶλλον συντηρητικοί. Κι ὅμως, φλέγονται νά κάνουν ὅλοι κάτι».

Μετά τό γεῦμα ἀποσυρόμαστε στό δωμάτιό μας γιά νά κουβεντιάσουμε. Ἡ πρωτοβουλία καί ἡ δράση μας ἐνθουσιάζουν τόν Φιλίνη. Ὅταν περνῶ στή θέση μας γιά τό ΠΓ καί γενικά γιά τήν ἡγεσία, τόν βλέπω νά γίνεται σκυθρωπός. Ξέρω πῶς ἔχει δώσει ὀλόκληρη τή ζωή του στό κόμμα. Τόν ἐκτιμῶ καί τόν ἀγαπῶ ἀπεριόριστα. Πρέπει νά παλέψουμε μαζί.

«Θά πᾶμε προσεκτικά» τοῦ λέω. «Θά φροντίσουμε, ὅσο τό δυνατόν, νά μὴν ὑπάρχουν διαφωνίες στά θέματα στρατηγικῆς. Ὅμως στό θέμα τῆς διεύθυνσης τοῦ ἀγῶνα θά πρέπει νά εἴμαστε ἀποφασιστικοί καί ἀταλάντευτοι. Ἐμεῖς εἴμαστε οἱ ἡγέτες. Καί κανεῖς ἄλλος. Θά πάρουμε ἐπαφή καί μέ τά ἄλλα στελέχη. Ἐχουμε ἀνάγκη ἀπό ὑψηλό ἐπίπεδο καθοδήγησης. Γι' αὐτό ὀφείλουμε νά δημιουργήσουμε ἕνα δυνατό καθοδηγητικό κέντρο, πού νά περιλαμβάνει τούς παλιούς καί τούς Λαμπράκηδες. Πρός τό παρόν οἱ τελευταῖοι εἶναι αὐτή τή στιγμή ἡ καθοδήγηση. Ἔλα μαζί μας».

Τόν ἄφησα νά σκεφτεῖ ὡς τήν ἄλλη μέρα τό βράδυ.

«Συμφωνῶ» μοῦ λέει. «Προτείνω νά κρατᾶς ἐσύ τή δουλειά. Θά συζητᾶμε μαζί τά θέματα καί στή συνέχεια ἐγώ θά τά κουβεντιάζω μέ τά παιδιά. Ἐδῶ δέν θά πρέπει νά ῥθει πιά κανεῖς. Οὔτε ἐσύ θά βγαίνεις ἀπό δῶ. Ὁ μοναδικός σύνδεσμός σου μέ τούς ἔξω θά ἔμαι ἐγώ».

Ἀποφασίσαμε ν' ἀρχίσουμε τή σύνταξη τῆς «Διακήρυξης». Μελετήσαμε ὅλα τά τρέχοντα ὀργανωτικά προβλήματα. Καταλήξαμε, τέλος, σέ μιὰ σειρά προτάσεις γιά ἄμεση δράση. Τοῦ ἔδωσα ὅλες τίς ἐπαφές καί, ὅταν πιά ἦταν ἔτοιμος, μᾶς ἀποχαιρέτησε γιά τήν πρώτη του ἐξοδο.

Τόν παρακολουθῶ ἀπό τή χαραμάδα νά περνᾶ μέ σταθερό βῆμα τό δρόμο. Ἄραγες θά ξαναγυρίσει;

Ξαναγύρισε, ὅπως συμφωνήσαμε, ὕστερα ἀπό δύο μέρες. Τό σχέδιο

1 Γιάννης Λελοῦδας.

τῆς «Διακήρυξης» εἶναι ἕτοιμο. Πρέπει νά τό δοῦν τά ὑπόλοιπα μέλη τῆς νέας καθοδήγησης καθώς καί οἱ σύμμαχοι. Ὁ Φιλίνης εἶχε ἐπαφές μαζί τους. Οἱ περισσότεροι εἶναι πρόθυμοι νά μποῦν στό ΠΜ.

Στή δεύτερη ἔξοδο τοῦ Φιλίνη ἐγώ συντάσσω ἕναν «Μικρό ὁδηγό γιά τόν καλό ἀντιστασιακό», μέ πρακτικές ὁδηγίες πού ἀπευθύνονται σέ ὅλον τόν κόσμο. Ἡ Ντόρα φτιάχνει ἔγχρωμες μικρές στάμπες γιά τή συλλογή χρημάτων.

Μαζεύουμε τά ὕλικά γιά τόν πρῶτο πολύγραφο. Ἡ «Διακήρυξη» δι-ορθώθηκε, συμπληρώθηκε, ἐγκρίθηκε ἀπό ὅλους. Ὁ Ἰάσων τήν χτυπᾶ σέ μιά παμπάλαια γραφομηχανή. Ὁ Λελοῦδας τή μεταφράζει στά γαλλικά καί στά ἀγγλικά. Ὁ Φιλίνης μέ τόν Ἰάσωνα φτιάχνουν τόν πολύγραφο. Ἕνα ὀρθογώνιο πλαίσιο, ἕνα τουλουπάνι, ἕνας κύλινδρος καί χαρτί πολυγράφου. Βάζουμε τό στένσιλ καί παρακολουθοῦμε ὅλοι μέ ἀγωνία τό τύπωμα τοῦ πρῶτου ἐντύπου τῆς Ἀντίστασης.

Νέα Ἑλλάδα

Δελτίο Πληροφοριῶν τοῦ Πατριωτικοῦ Μετώπου, Ἀθήνα, Μάιος 1967, ἀρ. φύλλ. 1

Στίς ἀρχές τοῦ Μαΐου συγκροτήθηκε στήν Ἀθήνα τό Πατριωτικό Μέτωπο ἐναντίον τῆς φασιστικῆς δικτατορίας. Τό Μέτωπο ἰδρύθηκε μέ τήν πρωτοβουλία πολιτικῶν παραγόντων πού ἀνήκουν στήν Ἀριστερά, στό Κέντρο καί στή Δεξιά, ἐκφράζοντας ἔτσι τίς πατριωτικές, ἀντιδικτατορικές, ἀγωνιστικές διαθέσεις ὁλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τό Πατριωτικό Μέτωπο, τοῦ ὁποῦ οἱ ὀργανώσεις ἄρχισαν ἤδη νά συγκροτοῦνται καί νά δροῦν στήν Ἀθήνα, στόν Πειραιά, στή Θεσσαλονίκη καί σέ ἄλλα μέρη τῆς χώρας μας, ἐξέδωσε τήν παρακάτω διακήρυξη πρὸς τόν ἑλληνικό λαό:

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ

Ἕλληνες καί Ἑλληνίδες,

Στίς 21 Ἀπριλίου ὁ φασισμός χτύπησε τήν πατρίδα. Μέσα στό σκοτάδι τῆς νύχτας, οἱ δολοφόνοι τῆς δημοκρατίας κατέλυσαν τίς συνταγματικές ἐλευθερίες καί τά κατακτημένα μέ θυσίες καί αἶμα δημοκρατικά δικαιώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Καθοδηγημένοι καί στηριγμένοι ἀπό τήν ἀμερικάνικη ΚΥΠ, τά Ἀνάκτορα καί τούς πιό ἀντιδραστικούς-φασιστικούς πολιτικούς καί οικονομικούς κύκλους τῆς χώρας, οἱ συνωμότες ἀξιωματικοί καί οἱ ἐπίορκοι δικαστικοί καταχράστηκαν τήν ἐμπιστοσύνη τῆς Πολιτείας καί χρησιμοποίησαν τίς δυνάμεις